

УДК 81'374:811.111:355-028 + 811.161.2

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/88-1-37>

Вiкторiя МИРОШНИЧЕНКО,

orcid.org/0000-0002-4381-3314

кандидат фiлологiчних наук, доцент,

професор кафедри дiлової iноземної мови та перекладу

Нацiонального технiчного унiверситету «Харкiвський полiтехнiчний iнститут»

(Харкiв, Україна) vikamiroshnichenko1974@ukr.net

Юлiя КОПIЄВСЬКА,

orcid.org/0009-0005-2757-6733

студентка I курсу магiстратури

Навчально-наукового iнституту соцiально-гуманiтарних технологiй

Нацiонального технiчного унiверситету «Харкiвський полiтехнiчний iнститут»

(Харкiв, Україна) yuliakopievskaya003@gmail.com

СТИЛІСТИЧНІ АСПЕКТИ АНГЛОМОВНОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ЛЕКСИКИ ТА ЇЇ ВІДТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Статтю присвячено стилістичним особливостям англійської військової лексики та специфіці її відтворення українською мовою. Актуальність дослідження зумовлена активним розвитком військової термінології, появою нових понять, які потребують адекватного відтворення українською мовою. Основну увагу зосереджено на лексичних одиницях, що відображають специфіку військового дискурсу, зокрема на тенденції до економії мовних засобів. Прагнення до лаконічності, точності та стандартизації пояснюється вимогами оперативної комунікації в бойових і службових ситуаціях. У зв'язку зі стрімким оновленням словникового складу зростає роль аббревіацій, що стали невід'ємною частиною мови військових документів. У межах дослідження представлено класифікацію військових скорочень за структурними ознаками, що активно функціонують у військових статутах, визначено особливості їх використання в англomовному військовому дискурсі, зокрема їхню роль у забезпеченні стислості в комунікації. Приклади військових текстів демонструють високу частотність використання таких лексичних одиниць та їх значущість у структурі термінології. Основною проблемою відтворення військової лексики є те, що досить часто немає усталених відповідників у цільовій мові. Основні стратегії перекладу військових термінів та аббревіатур українською мовою, серед яких калькування, модуляція, генералізація, конкретизація, транскрипція, транслітерація, допомагають впоратися з цим завданням. Говорячи про скорочення, вибір конкретної стратегії залежить від типу аббревіатури, контексту її вживання, цільової аудиторії та норм української військової термінології. Важливим також є збереження стилістичної відповідності між оригіналом і перекладом, що забезпечують точність, зрозумілість та адекватність тексту. Переклад документів військової тематики вимагає високого рівня мовної і професійної компетентності, а також чутливості до контексту і комунікативних завдань. Розглянуті у дослідженні підходи сприяють формуванню сучасної української військової терміносистеми та підвищенню ефективності міжмовної фахової комунікації.

Ключові слова: військова термінологія, аббревіатура, перекладацькі трансформації, міжмовна адаптація.

Viktoriia MYROSHNYCHENKO,

orcid.org/0000-0002-4381-3314

Candidate of Science in Philology, Associate Professor,

Professor at the Department of Business Foreign Language and Translation

National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute"

(Kharkiv, Ukraine) vikamiroshnichenko1974@ukr.net

Yuliia KOPIEVSKA,

orcid.org/0009-0005-2757-6733

1st year master's student

Educational and Research Institute of Social and Humanitarian Technologies

National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute"

(Kharkiv, Ukraine) yuliakopievskaya003@gmail.com

STYLISTIC ASPECTS OF ENGLISH MILITARY VOCABULARY AND ITS REPRODUCTION IN UKRAINIAN

The article is devoted to the stylistic features of English military vocabulary and the specifics of its reproduction in Ukrainian. The relevance of the study is due to the active development of military terminology, the emergence of new concepts that require adequate reproduction in Ukrainian. The main attention is focused on lexical items that reflect the specifics of military discourse, in particular, on the tendency to save linguistic means. The desire for conciseness, accuracy and standardisation is explained by the requirements of operational communication in combat and service situations. Due to the rapid updating of the vocabulary, the role of abbreviations is growing, as they have become an integral part of the language of military documents. The study presents a classification of military abbreviations by structural features that are actively used in military regulations, identifies the peculiarities of their use in English-language military discourse, in particular their role in ensuring brevity in communication. Examples of military texts demonstrate the high frequency of use of such lexical units and their importance in the structure of terminology. The main problem with reproducing military vocabulary is that there are often no established equivalents in the target language. The main strategies for translating military terms and abbreviations into Ukrainian, including calquing, modulation, generalisation, specification, transcription, and transliteration, help to cope with this task. When it comes to abbreviations, the choice of a specific strategy depends on the type of abbreviation, the context of its use, the target audience, and the norms of Ukrainian military terminology. It is also important to maintain stylistic consistency between the original and the translation to ensure accuracy, clarity and adequacy of the text. Translation of military documents requires a high level of linguistic and professional competence, as well as sensitivity to the context and communicative tasks. The approaches considered in this study contribute to the formation of the modern Ukrainian military terminology and increase the efficiency of interlingual professional communication.

Key words: military terminology, abbreviation, translation transformations, interlingual adaptation.

Постановка проблеми. У наш час військова лексика англійської мови широко використовується в міжнародних документах, медіа та фаховій літературі. Її переклад українською мовою викликає певні труднощі, серед яких відтворення стилістичних особливостей. Зокрема, недостатня увага до емоційного забарвлення та контекстуального вживання військових термінів може призвести до втрати сенсу і викривлення змісту. Тому виникає потреба у вивченні стилістичних аспектів англійської військової лексики та пошуку адекватних способів її перекладу українською мовою. Зважаючи на зростаюче значення військової тематики, дослідження в цій сфері набувають особливої ваги та викликають підвищений науковий інтерес.

Аналіз досліджень. Вивченням особливостей військової лексики займалися ряд вчених, серед яких слід відзначити В. В. Балабіна, Н. О. Яценко та В. В. Погонєць.

Згідно з визначенням В. В. Балабіна, військовий переклад є спеціальним видом мовного посередництва, що здійснюється в збройних силах з метою реалізації завдань лінгвістичного забезпечення військ. Він відзначає, що «об'єктом військового перекладу є тексти військової тематики, а сам процес перекладу може відбуватися як у звичайних, так і в екстремальних умовах у межах військово-політичної, військово-технічної та військово-спеціальної діяльності» (Балабін, 2018: 12).

Н. О. Яценко визначає військову лексику як «сукупність моногалузевих і полігалузевих спеці-

альних найменувань, що відповідають поняттям і реаліям військової сфери й утворюють відповідну фахову підсистему» (Яценко, 2009: 17).

У свою чергу, В. В. Погонєць під військовим дискурсом розглядає «комунікативну підсистему мовлення (текст у сукупності з позамовними – прагматичними, соціокультурними, психологічними та іншими чинниками)» (Погонєць, 2019). Такий підхід дає змогу вивчати військову лексику не як окремих елемент, а як широкую комунікативну систему, що функціонує в специфічному середовищі.

Отже, проаналізовані дослідження свідчать про необхідність комплексного вивчення військової лексики як складного мовного явища, що поєднує в собі точність термінів та стилістичного забарвлення.

Метою даної статті є виявлення особливостей англійської військової лексики, зокрема термінів, аббревіатур і скорочень, а також у визначенні основних способів їх перекладу українською мовою.

Виклад основного матеріалу. Основу військової лексики складають терміни. Військові терміни мають такі ж характеристики, як і всі інші спеціалізовані мовні одиниці. Вони повинні точно передавати зміст поняття згідно зі сучасними знаннями, мати одне значення в межах своєї системи, бути чіткими, логічними та нейтральними за стилем.

Терміни військового спрямування утворюються шляхом застосування традиційних прийомів словотворення, які є характерними для

англійської мови: афіксація (*missileer, rocketeer*), словоскладання (*countdown, hard-fought*), конверсія (*to mortar; to officer*), абрeвіація (*FEBA, ROAD*), перенесення значення (*Pentagon* – назва будинку Міністерства оборони США, Міністерство оборони США), заміна значення (*acquisition* мало значення тільки «придбання», а тепер – «виявлення цілей»), розширення значення (*to land* мало значення «висаджуватися на берег, приземлятися», а тепер – «здійснювати посадку на будь-яку поверхню, включаючи воду й небесне тіло»), звуження значення (*cruiser* раніше означало «будь-який корабель, що перебуває в плаванні», а зараз – «крейсер»), шляхом запозичення (*bunker, to strafe, Blitzkrieg* – з німецької мови) (Коновалова, Лутай, 2013).

Зараз американська військова термінологія знаходиться у стадії інтенсивного розвитку, зокрема в галузі створення нових видів зброї. Наприклад:

1) у сфері бойових ракетно-ядерних та космічних систем: *orbital weapon* – орбітальна зброя; *global missile* – глобальна ракета; *silo launcher* – пускова установка шахтного типу;

2) у сфері радіоелектронних та інших технічних засобів: *laser range finder* – лазерний далекомір; *ambush detection device* – (технічний) засіб виявлення засідок; *air cushion vehicle* – транспортний засіб на повітряній подушці;

3) у галузі армійської авіації: *continuous airborne alert* – безперервна бойова тривога у повітрі; *radar picket aircraft* – літак радіолокаційного дозору; *gunship* – озброєний вертоліт.

Чимало нових термінів з'явилося внаслідок реорганізації формувань сухопутних військ та вищих органів управління: *strike command* – ударне командування; *field army support command* – командування тилу армії; *division base* – загальні організаційні елементи дивізії, дивізійна база; *logistics operations center* – центр матеріально-технічного забезпечення.

З'явилися деякі нові терміни, які стосуються зміни низки принципів положень (доктрин) у тактиці й оперативному мистецтві, наприклад, *area defense* – оборона району; *positional defense* – позиційна оборона; *forward edge of the battle area* – передній край району оборони; *nuclear safety line* – лінія ядерної безпеки; *spoiling attack* – випереджальний удар.

У термінології, що відбиває концепцію так званої «нетрадиційної війни», спостерігається особливо багато нових слів. Істотне місце серед них займають терміни, що відносяться до різноманітних питань американської військової стратегії, такі як *balance of terror* – баланс сил залякування;

massive retaliation – масова відплата, масований контрудар; *brush fire war* – локальна війна, місцева війна; локальні бойові дії; *quick-response strategy* – стратегія гнучкого реагування.

Загальний аналіз структурних особливостей та ключових рис військових термінів свідчить про те, що їх переклад є досить складним і відповідальним завданням. Однією з головних труднощів у цьому процесі є точне відтворення спеціалізованої термінології, адже військові тексти насичені вузькоспеціальними поняттями. Тому перекладач повинен добре орієнтуватися не лише в іноземній мові, а й добре володіти українською військовою терміносистемою. З огляду на ступінь складності, військову термінологію можна умовно поділити на три основні категорії:

1) реалії іноземної дійсності (*chief of staff* – начальник штабу, *recoil brake* – гальмо відкату). Переклад цієї групи не становить особливих труднощів;

2) реалії іноземної дійсності відсутні в українській дійсності, але мають еквіваленти (*headquarters company* – штабна рота, *classified information* – секретні відомості);

3) реалії іноземної дійсності, які відсутні в українській дійсності та не мають еквівалентів і перекладаються завдяки описовому перекладу (*attack problem* – тактичне завдання ведення наступального бою), дослівному перекладу (*tactical Air Command* – тактичне повітряне командування) або транслітерації (*chief master sergeant* – головний майстер-сержант) і транскрибуванню (*commander* – командер).

У процесі перекладу перекладачі нерідко вдаються до низки прийомів, які дають змогу максимально точно передати зміст вихідного тексту. Серед найпоширеніших слід виокремити лексико-семантичні заміни (зокрема конкретизацію, генералізацію та модуляцію), калькування та описовий переклад. Також використовуються граматична заміна, транскрипція та транслітерація.

Розглянемо кожен з цих способів більш детально. Конкретизація полягає в заміні слова з ширшим значенням у мові оригіналу на слово з вузьким значенням у мові перекладу, як-от: *sniper element* – *sniper unit*; *ground* – *grounding*; *data book* – *observation log*. Генералізація, навпаки, передбачає заміну вузькоспеціального терміна на більш загальний: *rifleman* – *стрілок*; *Nuclear, Biological, Chemical* – *зброя масового ураження*. Модуляція, або семантичний розвиток означає передачу значення шляхом логічного переосмислення, наприклад: *calling the shot* – *рахунок пострілів*; *pickup zone* – *зона евакуації*; *target reference point* – *точка відліку*.

Ще одним ефективним методом є калькування, яке полягає в буквальному перекладі складових частин терміна: *concrete-piercing* – *пробивання бетону*; *countersniper operations* – *контрснайперські операції*; *rifle fire* – *гвинтівковий вогонь*.

Експлікація або описовий переклад використовується, коли термін не має прямого відповідника й потребує пояснення: *continuous wave* – *режим роботи телеграфу*; *crack-thump* – *метод «bullet-shot»*.

Окрему групу утворюють граматичні заміни, коли змінюється не лише лексичне, а й граматичне оформлення одиниці перекладу відповідно до норм цільової мови: *landing zone* – *зона висадки*; *prone position* – *позиція у укритті*; *long-range fire* – *далекий вогонь*.

Нарешті, транскрипція та транслітерація застосовуються для передачі терміна за допомогою фонетичних або графічних засобів української мови: *servomechanism* – *сервомеханізм*; *master sergeant* – *майстер-сержан*.

У зв'язку зі стрімким розширенням словникового складу мови виникає потреба в оптимізації та економії мовних засобів. Це виявляється у створенні компактних лексичних одиниць та спрощенні наявних форм з метою впорядкування й зменшення перевантаження системи. Одним із проявів такої тенденції є широке використання абrevіатур. У процесі перекладу військових текстів важливо враховувати цей характерний елемент, адже саме специфіка військової термінології сприяє активному впровадженню скорочень. Це обумовлено не лише потребою у лаконічності, але й постійним оновленням термінологічного апарату, що викликано розвитком військових технологій, організаційних структур і методів ведення бойових дій.

Досі не існує чіткого визначення термінів «скорочення» та «абrevіатура», і різні лінгвісти використовують різні трактування цих понять у своїх дослідженнях. У словнику О. О. Селіванової «Лінгвістична енциклопедія» термін абrevіатура має значення іменника, утвореного шляхом скорочення простого слова або компонентів складного слова чи елементів твірного словосполучення до рівня звуків або букв, складів чи інших фрагментів слів (Селіванова, 2010: 5).

В лінгвістиці існує кілька видів класифікацій скорочених лексичних одиниць, що ґрунтуються на різних принципах і визначаються великою різноманітністю скорочень. Розподіл абrevіатур на категорії є, до певної міри, умовним, оскільки явище абrevіації виявляється багатогранним та багатозначним. Класифікація абrevіатур і ско-

рочень, які використовуються в різних термінологічних системах мови науки і техніки, може відрізнятися залежно від контексту. У межах даного дослідження було здійснено аналіз характерних типів скорочень, які активно функціонують у текстах військових статутів. Виявлено дві основні групи абrevіатур: ініціальні та складові, кожна з яких має свої підтипи й структурні особливості.

Ініціальні абrevіатури є найуживанішими у військовій термінології. Вони утворюються з початкових букв кожного слова у багатокомпонентному терміні або виразі. Наприклад, скорочення *DOL* (*dispersed operating location* – *район розосередження*) або *AR* (*army regulation* – *статут армії*) дозволяють суттєво зменшити обсяг тексту, зберігаючи при цьому точність і зміст. Це особливо важливо в умовах обмеженого часу й простору на полі бою або в службових документах.

Окрему групу становлять ініціально-складові скорочення, які поєднують у собі початкові літери й частини слів. Наприклад, *PCI* – *precombat inspection* – *передбойова перевірка*. Такі форми утворюються для створення зручних для вимови, компактних одиниць, що полегшують запам'ятовування й використання в оперативному мовленні.

Складові скорочення охоплюють абrevіатури, утворені шляхом поєднання початкових складів кількох слів у терміні. Наприклад, *OPSEC* (*operations security* – *оперативне маскування*) або *COMSEC* (*communications security* – *захист зв'язку*). Їх особливістю є тісний зв'язок зі звуковою формою мови, що сприяє лаконічному та зрозумілому вираженню поняття.

Також до окремої групи належать усічення, тобто скорочення, що утворюються шляхом виокремлення частини слова. Вони можуть включати початкову, середню або кінцеву частину лексеми. Наприклад, *BN* (*battalion* – *батальйон*), *CO* (*company* – *рота*) або *Sgt* (*sergeant* – *сержант*). Подібні форми особливо часто вживаються в письмовому військовому дискурсі, де важливими є стандартизація та економія мовного простору.

У процесі перекладу військових абrevіатур перекладачеві доводиться застосовувати різноманітні перекладацькі стратегії, які враховують як структурні особливості, так і мовну специфіку цільового тексту. Серед найефективніших способів перекладу скорочень виділяють лексико-семантичні заміни (конкретизація, генералізація, модуляція), калькування, описовий переклад, транскрипцію або транслітерацію, а також створення нових абrevіатур на основі кальки. Розглянемо ці способи докладніше.

Калькування передбачає дослiвне вiдтворення повної форми абревіатури шляхом перекладу складових частин терміна мовою перекладу. Цей прийом широко використовується для iнiцiальних, iнiцiально-складових, складових скорочень i наvіть усiчень. Наприклад, *AATF* – *air assault task force* – основна вогнева позиція; *PCI* – *precombat inspection* – передбойова перевiрка; *OPORD* – *Operation order* – бойовий наказ; *BTM* – *Bravo Team* – команда «Браво».

Модуляція застосовується тоді, коли в перекладі використовується одиниця, значення якої логічно пов'язане з оригінальною, але не є її прямим еквівалентом. Наприклад, *ARTEP* – *Army Training and Evaluation Program* – програма бойової пiдготовки та оцiнки особового складу; *STRAC* – *Standards in training commission* – вимоги до бойової готовності пiдроздiлiв та частин; *SPOTREP* – *Spot report* – доповідь про поточну ситуацію; *XO* – *executive officer* – начальник штабу.

Експлікація використовується у випадках, коли повноцiнного вiдповiдника немає, i значення розкривається розгорнутим тлумаченням. Наприклад, *Adverse weather aerial delivery system* – авіаційна система доставки пoviтрям за несприятливих умов; *SITTEMP* – *situational template* – еталонна схема оптимальних дiй для конкретної ситуації.

Компресія дозволяє передати суть скорочення в компактнішій формі, зазвичай одним словом або простішою конструкцією. Наприклад, *EPW* – *Enemy prisoner of war* – вiйськово-полонені; *CLS* – *combat lifesaver* – рятувальник; *RATELO* – *Radiotelephone Operator* – радіотелефонист. Протилежним прийомом є декомпресія, коли в перекладі потрібно деталізувати значення абревіатури задля забезпечення точності. Наприклад, *RED* – *risk-estimate distance* – вiдстань потенційного ризику ураження; *CCP* – *communication checkpoint* – контрольний пункт виходу на зв'язок; *SHELREP* – *Shelling report* – пoviдомлення про обстріл.

Иноді використовують кальку з утворенням нової абревіатури у мові перекладу, проте такий пiдхiд можливий лише тоді, коли новостворена одиниця є зрозумілою для носіїв мови. Наприклад, *NOD* – *Night Observation Devices* – нiщотроїничного бачення.

Конкретизація дозволяє звузити значення одиниці оригіналу до більш точного вiдповiдника в мові перекладу. Прикладом може слугувати: *AG* – *assistant gunner* – помічник навідника; *CO* – *company* – рота. Коли ж навпаки, в мові перекладу бракує точного терміна, застосовується генералізація – заміна конкретного поняття ширшим. Наприклад, *CLGP* – *Cannon-launched guided projectile* – Керований артилерійський снаряд.

Нарешті, у випадках, коли доцільно зберегти форму й звучання терміна, застосовуються транскрипція та транслітерація. Наприклад, *NATO* – *North Atlantic Treaty Organization* – *HATO*; *CDR* – *commander* – командир.

Як бачимо, вибір конкретного методу залежить від структури абревіатури, контексту вживання, наявності вiдповiдників у мові перекладу та загальних норм функціонування термінології. Кожен із прийомів виконує свою функцію, забезпечуючи точність, зрозумілість i вiдповiдність перекладеного тексту вимогам вiйськового дискурсу.

Висновки. Вiйськова лексика англійської мови є складною системою, яка постійно змiнюється пiд впливом нових технологій, стратегій та міжнародної співпраці. Переклад таких термiнiв українською мовою вимагає як глибокого знання мови, так i розуміння специфіки вiйськової справи, контексту використання слів i особливостей професійного спілкування. Часто перекладачам доводиться обирати між різними способами перекладу, адже не всі терміни мають точні вiдповiдники в українській мові. Окрім цього, важливо звертати увагу на стилістичні норми, притаманні вiйськовому дискурсу, щоб переклад був не лише точним, а й зрозумілим для цiльової аудиторії.

Сучасні виклики, пов'язані з розвитком новітніх видів озброєння та змін у вiйськовій тактиці, сприяють появі нових слів i скорочень, які швидко входять у вжиток. Це вимагає від перекладача постійного професійного розвитку i уважності до деталей. Якісний переклад вiйськової лексики забезпечує ефективну комунікацію між фахівцями, сприяє обміну досвідом та змцнює міжнародну співпрацю. Водночас це важливий внесок у розвиток української вiйськової термінології, що особливо актуально в сучасних умовах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Балабін В. В. Визначення поняття «вiйськовий переклад». *Філологічні трактати*. 2018. Т. 10, № 3. С. 7-14.
2. Яценко Н. О. Формування назв вiйськового одягу в українській мові: монографія. Київ, Інститут української мови: Вид. дiм Дмитра Бураго, 2009. 179 с.
3. Погонєць В. В. Поповнення вiйськової лексики та фразеології англійської мови: лiнгвальний та соціолiнгвальний параметри: автореф. дис. канд. філол. наук: 10.02.04. Запорізький національний університет, 2019. 22 с.

4. Коновалова В. Б., Лутай Н. В. Лексико-семантичні особливості військового галузевого перекладу. *Лінгвістичні дослідження*: Зб. наук. праць ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2013. Вип. № 36. С. 273-277.
5. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава: Довкілля-К, 2010. 844 с.

REFERENCES

1. Balabin V. V. (2018) Vyznachennia poniattia «viiskovyi pereklad». [Definition of the concept of «military translation»] *Filolohichni traktaty*, 10 (3). 7-14. [in Ukrainian]
2. Yatsenko N. O. (2009) Formuvannia nazv viiskovoho odiahu v ukrainskii movi: monohrafiia. [Formation of the names of military clothing in the Ukrainian language: monograph]. Kyiv, Instytut ukrainskoi movy: Vyd. dim Dmytra Buraho. 179. [in Ukrainian]
3. Pohonets V. V. (2019) Popovnennia viiskovoi leksyky ta frazeolohii anhliiskoi movy: linhvalnyi ta sotsiolinhvalnyi parametry: [Replenishment of military vocabulary and phraseology of the English language: linguistic and sociolinguistic parameters]: avtoref. dys. kand. filol. nauk: 10.02.04. Zaporizkyi natsionalnyi universytet. 22. [in Ukrainian]
4. Konovalova V. B., Lytai N. V. (2013) Leksyko-semantychni osoblyvosti viiskovoho haluzevoho perekladu. [Lexical and semantic features of military sectoral translation] *Linhvistychni doslidzhennia: Zb. nauk. prats KhNPU im. H. S. Skovorody*, 36. 273-277. [in Ukrainian]
5. Selivanova O. O. (2010) Linhvistychna entsyklopediia. [Linguistic encyclopaedia]. Poltava: Dovkillia-K. 844. [in Ukrainian]